

ЕКОНОМІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕФЕКТИВНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ЗЕРНОПЕРЕРОБНОГО ПІДКОМПЛЕКСУ

В умовах загострення проблеми світової продовольчої безпеки особливої актуальності та значимості набуває завдання стабільного розвитку зернового ринку, який складає основу сільськогосподарського виробництва та всього аграрного ринку України. Ринок зерна є системоутворюючим інтегрованим державним ринком, розвиток якого стимулює діяльність інших внутрішніх продовольчих ринків. Сьогодні зернове виробництво може стати ключовим елементом в організаційно-економічному механізмі виходу українського агропромислового комплексу із стану системної кризи, що обумовлює необхідність підвищення ефективності діючої системи державного регулювання ринку зерна та наукового обґрунтування пріоритетів національної зернової і аграрної політики.

Теоретико-методологічні засади формування та реалізації державної політики щодо регулювання та управління зерновим ринком знайшли відображення в наукових працях Бойка В., Ганганова В., Кропивка М., Кузнецової І., Олійника О, Саблука П., Черненка С. та інших науковців. Однак існуючі дослідження носять переважно теоретичну спрямованість, не мають практичного виходу на механізми державного регулювання, що визначає об'єктивну необхідність обґрунтування соціально-економічних пріоритетів сучасної національної зернової політики і головних напрямів реформування регуляторного механізму у відповідності до ідентифікованих пріоритетів.

Мета статті – обґрунтування ключових пріоритетів механізму державного регулювання внутрішнього ринку зерна – окреслила низку завдань:

- визначення «вузьких» місць у діючому механізмі цінового регулювання та їх трансформаційного впливу на відтворювальні процеси зернового ринку;
- ідентифікація пріоритетів національної зернової політики в контексті активізації відтворювальної функції стратегічних продовольчих ринків країни.

Головними складовими діючого механізму державного регулювання українського ринку зернових культур є: цінове регулювання, регулювання доступу на ринок (ліцензування діяльності суб'єктів), технічне регулювання (регулювання якості) та антимонопольне регулювання конкуренції. Основу регуляторного механізму формує система цінового регулювання. Сьогодні дана система знаходиться у кризовому стані, про що свідчать численні та несистемні зміни у ціновому законодавстві, надмірне використання адміністративних («ручних») важелів управління, цінова нестабільність та інформаційна непрозорість зернового ринку. Для об'єктивної оцінки ефективності механізму цінового регулювання доцільно проаналізувати вектори впливу його головних складових, визначених Законом України «Про державну підтримку сільського господарства України» (далі – Закон).

На різних етапах розвитку ринкових відносин співвідношення ролей держави і ринку закономірно змінюється. Досягнення найвищих рівнів ефективності сільського господарства залежить від оптимальності впливу держави стосовно конкретних сфер і напрямів регулювання, а також «глибини» втручання в ринковий механізм.

Аграрна політика держави як складова економічної політики, спрямована на удосконалення економічних відносин шляхом регулювання функціонування сільського господарства, відіграє дедалі зростаючу роль в розвитку останнього.

Досвід ринкових відносин у розвинутих країнах переконує, що закономірністю розвитку ринкової економіки в аграрній сфері є посилення свідомого цілеспрямованого впливу держави на функціонування ринкового механізму при одночасному підвищенні важливості цього впливу. Про велике значення державного впливу свідчать дані, що субсидії в тій чи іншій формі становлять майже половину вартості сільськогосподарської продукції в Європі і понад 35% – у США. Проте посилення відносної ролі аграрної політики порівняно з ринковим механізмом не слід розглядати як однобічний процес, а швидше як єдність об'єктивної трансформації їх функцій у розвитку аграрної економіки [1, с. 33].

Розглядаючи розвиток аграрного сектора як результат діалектичної взаємодії двох вказаних детермінантів, слід звернути уваги на одну методологічну особливість аналізу причин сучасної аграрної кризи. Так, серед таких причин вказуються недооцінка важливості своєчасного відпрацювання офіційної аграрної політики держави, нечіткість державної політики стосовно побудови нового суспільного устрою на селі, недосконалість організації державного управління реформуванням аграрних відносин .

Узагальнюючи причини такого порядку, можна стверджувати, що одним з факторів кризи є відсутність або неналежна відпрацьованість впливу держави на ринковий механізм. Безпосередньо цей фактор дійсно набуває форми неспроможності окремих посадових осіб здійснити оптимальний, науково обгрунтований вплив на соціально-економічні процеси на селі.

Водночас ситуацію, що склалася з аграрною кризою, можна інтерпретувати і зворотним чином: причиною кризи є недосконала адаптованість сільського господарства до функціонування в ринкових умовах. Про це свідчить багато фактів як в нашій країні, так і в економіці розвинутих країн.

У розвинутих країнах недостатня адаптованість сільського господарства до ринкових умов проявляється в необхідності постійної підтримки цін і доходів товаровиробників, яка, до того ж, дедалі закономірно стає більш обтяжливою для бюджету і такою, що формує неправильну мотивацію товаровиробників стосовно реального попиту на їх продукцію. Отже, загострення кризових явищ у сільському господарстві можна пояснити відсутністю чіткої аграрної політики, але враховуючи подвійну детермінацію ефективності його розвитку, таке пояснення слід доповнити неоптимальністю ринкових відносин стосовно сільського господарства, або недостатньою адаптованістю останнього до ринкових відносин [2, с. 47].

Завдання відпрацювання аграрної політики полягає в тому, щоб знайти ту межу функціонування ринкового механізму, за яку недоцільно перетинати. Умовна ілюстрація цієї межі наведена на рис. 1.

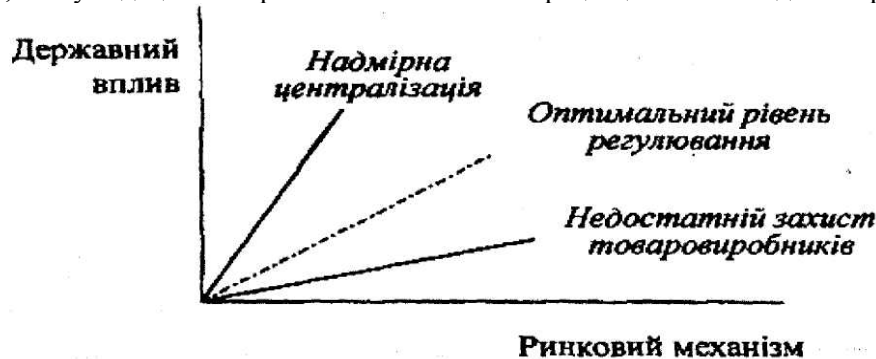

Рис. 1. Взаємодія ринку і держави як чинники ефективності економічних відносин в АПК

Рис. 1 демонструє, що перебільшення ролі будь-якого з детермінантів приводить до неефективних розв'язків, суть яких полягає у втраті мотивації товаровиробників до здійснення підприємницької діяльності в сільському господарстві.

В рамках пропонованого нами методологічного підходу стосовно «двофакторного» розгляду ефективності функціонування аграрного сектора надмірна централізація господарської діяльності і недостатній захист її суб'єктів внаслідок поглиблення нееквівалентності міжгалузевого обміну фактично є однорівневими результатами, незважаючи на фундаментальну економічну різницю між ними.

Слід підкреслити, що негативні наслідки неоптимального співвідношення аграрної політики і підприємницької ініціативи проявляються і відчуються людьми передусім на мікроекономічному рівні.

Двофакторний підхід до аналізу ефективності розвитку сільського господарства пояснює кризові явища в ньому неоптимальністю співвідношення зазначених факторів, а необхідність залучення держави як невід'ємного фактора цього процесу зумовлюється певним ступенем взаємної невідповідності особливостей сільського господарства і ринкової моделі міжсуб'єктних економічних відносин [2, с. 116].

Недостатній розвиток та недостатній рівень ефективності аграрного виробництва, низький рівень соціального захисту селян спричинені не тим, що останні не хочуть або не вміють організувати виробництво, а тим, що результати їх праці оцінюються неадекватно їх реальній суспільній цінності.

Враховуючи, що сільське господарство займає технологічну проміжну роль в міжгалузевому комплексі, ця неадекватна оцінка набуває форми нееквівалентності міжгалузевого обміну. Причиною незбалансованості міжгалузевого обміну, як встановлено вище, є галузева специфіка сільського господарства.

Тут важливо підкреслити два методологічні аспекти аграрної політики. По-перше, вона зумовлена галузевою специфікою сільського господарства; по-друге, оскільки ця несприятлива для нього в умовах ринкових відносин специфіка проявляється в процесі міжгалузевої взаємодії, то обгрунтовано говорити про

пріоритетну міжгалузеву спрямованість аграрної політики, тобто сутністю останньої є регулювання міжгалузевих відносин [3, с. 14].

Якщо перший аспект так чи інакше стосується будь-якого різновиду економічної політики держави, то другий вже специфічний для сільського господарства, оскільки головні проблеми розвитку інших галузей, особливо капітале- і наукомістких, можуть полягати передусім у внутрішній сфері організації виробничого процесу, а не в упорядкуванні їх відносин з іншими галузями.

Таким чином, визначальною предметною сферою аграрної політики є регулювання міжгалузевих відносин, збалансування процесу взаємодії сільського господарства з іншими галузями.

Регулювання міжгалузевих відносин є складним поняттям, яке в різних аспектах охоплює як державне регулювання, так і природне поглиблення вертикальних відносин в міжгалузевому комплексі, здійснюване через розвиток саморегулювальних організацій товаровиробників. У тому розумінні, в якому їх можна віднести до регулювання міжгалузевих відносин, вони мають відношення до аграрної політики.

Однак в даному випадку очевидно, що ці процеси не є однорівневими складовими політики. Враховуючи, що однією з ознак регулювання є домінування цілого над частиною, до активної складової аграрної політики слід віднести державне регулювання міжгалузевих відносин.

Державне регулювання повинно здійснюватись з такою широтою і глибиною, щоб забезпечувати еквівалентність обміну з урахуванням тих зусиль, що мають місце в рамках ініціативних процесів. Логіку державного регулювання в умовах наявності ініціативних процесів можна проілюструвати наступною схемою, що описує співвідношення різних регулюючих заходів на основі теорії лінійних систем [3, с. 48].

Таким чином, у ході проведеного дослідження було встановлено, що характерними рисами діючого механізму державного цінового регулювання зернового ринку є недостатність фінансового забезпечення, несистемність і непрозорість адміністративних заходів, орієнтація на ситуативне, а не науково обґрунтоване управління.

Такі трансформації, підриваючи відтворювальну функцію внутрішніх ринків, не відповідають ключовим інтересам держави. Активізація відтворювальної функції зернового та суміжного з ним ринків обумовлює необхідність реформування діючого регуляторного механізму у відповідності до пріоритетів національної зернової політики, головними з яких є: підтримка виробництва доданої вартості товару, стимулювання експорту готових продуктів зерно переробки за одночасного скорочення імпорту окремих культур, підтримання рівноваги між секторних товарних і фінансових балансів ринку.

Реалізація даних пріоритетів орієнтована на відродження внутрішнього попиту на зерно, розвиток зернопереробного комплексу, активізацію організованих збутових мереж, подолання цінової залежності виробників від зерно експортерів, формування внутрішніх продовольчих ринків з повним відтворювальним циклом, що є необхідною умовою сталого економічного зростання держави та високого рівня її продовольчої безпеки.

Література

1. Каблук П.Т. Проблеми забезпечення дохідності агропромислового виробництва в Україні в постіндустріальний період./ П.Т. Каблук. – К.: Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки», 2008.
2. Сахацький М.П. Проблеми відродження сільського господарства: підруч. / М.П. Сахацький – К.: ІАЕ, 2000.
3. Харківський Д.Ф. Методичні рекомендації з розробки стратегії інноваційного розвитку підприємств / Д.Ф. Харківський, Т.А. Лисого, О.О. Євтушевська. – Одеса: ОНАХТ, 2006.

Рецензент д.е.н., професор В.Я. Плаксієнко

336:338.43: 631.16

*Скосирська С.В., здобувач,
Університет банківської справи НБУ*

ІНСТИТУТ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА В СИСТЕМІ МОТИВАЦІЇ КРЕДИТУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРОВИРОБНИКІВ

Приватний бізнес і держава все активніше вступають у співпрацю в пошуках ефективних шляхів вирішення завдань суспільства на умовах державно-приватного партнерства, оскільки саме воно здатне сприяти реалізації програм соціально-економічного розвитку економіки. В останні десятиліття у світі відбулися докорінні зміни в підходах, використовуваних державою для вирішення соціально-економічних